

DRUHOVÁ OCHRANA BOBRA EVROPSKÉHO PODLE POLSKÉHO PRÁVA OCHRANY PŘÍRODY

WOJCIECH RADECKI

Abstract: Protection of Eurasian Beaver in the Polish Nature Protection Law

In this article, the authors would like to present legal protection of Eurasian beaver (*Castor fiber*), in the Polish Republic. The Eurasian beaver is a species of beaver which was once widespread in whole Europe and it is native species in Polish Republic. This article focused on the history of development of the protection and hunting of the beaver on the territory of Poland. In the second part of this article author describe the legal tools of beaver protection, especially compensation for damages caused by them and beaver protection through the criminal law.

Key words: Eurasian beaver, legal protection, historical development of species-based protection, criminal law, compensation for damages

Klíčová slova: bobr evropský, právní ochrana, historický vývoj druhové ochrany, trestní právo, náhrada škody

MÍSTO DRUHOVÉ OCHRANY V POLSKÉM PRÁVU OCHRANY PŘÍRODY

V polské právní literatuře se rozlišují následující právní formy ochrany přírody:

- 1) územní ochrana zahrnující:
 - a) tradiční chráněná území, známá v zákonech o ochraně přírody: v prvním¹ z 10. března 1934 a druhém² ze 7. dubna 1949,
 - národní parky,
 - přírodní rezervace,
 - b) novější chráněná území zavedená třetím zákonem o ochraně přírody³ z 16. října 1991:
 - krajinné parky,
 - území chráněného krajinného rázu,

¹ Ustawa z 10.3.1934 o ochronie przyrody (DzU č. 31, poz. 274).

² Ustawa z 7.4.1949 o ochronie przyrody (DzU č. 25, poz. 180).

³ Ustawa z 16. 10. 1991 o ochronie przyrody (DzU č. 114, poz. 492, korigovaný text DzU 2001 č. 99, poz. 1079).

- c) evropská chráněná území v soustavě Natura 2000 zavedená čtvrtým platným zákonem o ochraně přírody⁴ z 16. dubna 2004,
 - území zvláštní ochrany ptáků,
 - zvláštní území ochrany stanovišť,
 - území evropského významu,
- 2) zvláštní ochrana zahrnující objekty:
 - a) tradiční formy známé v prvním a druhém zákoně o ochraně přírody – přírodní památky,
 - b) novější formy zavedené třetím zákonem o ochraně přírody:
 - dokumentační geologická místa,
 - ekologické užitky,
 - přírodně-krajinné soubory,
- 3) druhová ochrana rostlin, živočichů a hub, známá ve všech zákonech o ochraně přírody, přičemž první a druhý nezahrnoval ochranu hub, třetí připojil ochranu hub k ochraně rostlin, čtvrtý osamostatnil druhovou ochranu hub a postavil ji vedle druhové ochrany rostlin a druhové ochrany živočichů.

Tato klasifikace, mající zřejmou normativní podstatu v platném zákoně o ochraně přírody, není úplně nejpřesnější, protože:

- za prvé, přinejmenším ekologické užitky a přírodně-krajinné soubory jsou také územními formami, avšak zákonodárce je zařadil do zvláštní části jako objekty, nikoli jako území,
- za druhé, území Natura 2000 jsou považované za samostatné právní formy ochrany přírody, ale dost často se překrývají zcela nebo zčásti s formami územní nebo zvláštní ochrany přírody,
- za třetí, v chráněných územích a objektech jsou chráněny také druhy, ale některé formy územní a zvláštní ochrany přírody jsou zřejmě směřovány přímo na ochranu druhů.

Druhová ochrana byla a je jednou z forem právní ochrany přírody ve všech čtyřech polských zákonech o ochraně přírody.

Základ druhové ochrany přírody vyjadřuje čl. 46 platného zákona o ochraně přírody takovým způsobem, že:

- druhová ochrana zahrnuje exempláře druhů a stanovišť rostlin, živočichů a hub,
- druhová ochrana má jako účel zajištění příslušného stavu ochrany druhů volně žijících na území státu a jiných členských států Evropské unie, endemických, ohrožených, ohrožených vyhubením a také zahrnutých do ochrany na základě ustanovení mezinárodních smluv, kterých je Polská republika stranou. Jedná se o udržení druhové a genetické rozmanitosti rostlin, živočichů a hub, jejich stanovišť a útočišť,
- za účelem ochrany útočišť a stanovišť rostlin, živočichů a hub druhově chráněných nebo míst rozmnožování a přirozeného výskytu mohou být vymezena ochranná pásma.

⁴ Ustawa z 16. 4. 2004 o ochronie przyrody (DzU č. 92, poz. 880, korigovaný text DzU 2013 poz. 627).

Živočišem, který již téměř tisíc let spadá do ochrany na polském území, je bobr evropský.

BOBR PODLE MEZINÁRODNÍHO A UNIJNÍHO PRÁVA

Úmluva o ochraně evropské fauny a flóry a přírodních stanovišť,⁵ podepsaná 19. září 1979 v Bernu, uvádí v příloze III. mezi chráněnými druhy i bobra. Podle čl. 7 konvence je každá strana povinna použít vhodné a nutné zákonodárné a správní prostředky za účelem zajištění ochrany druhů volně žijících živočichů uvedených v příloze III. Veškeré využívání divoké fauny uvedené v příloze III. musí být upraveno předpisy tak, aby populace daných druhů nebyly ohroženy.

Pokud jde o unijní právo, směrnice č. 92/43/EHS o ochraně přírodních stanovišť, volně žijících živočichů a planě rostoucích rostlin zařazuje bobra do přílohy IV. mezi druhy živočichů v evropském zájmu, vyžadujících přísnou ochranu.

OCHRANA BOBRŮ V DÁVNÉM POLSKU

První formou právní ochrany zvířat byl knížecí regál lovu. Informace jednoho z autorů, že od časů krále Boleslava Chrabrého (léta panování 992–1025) byl lov bobrů výlučným právem koruny nebo privilegovaných osob a také, že byly chráněny bobří hráze,⁶ byla zopakována i jinými vědci. Z toho vyvozený závěr o již velmi rané ochraně bobrů je důvěryhodný, protože lov bobrů (živočichů výjimečně vzácných z důvodu jejich kůží a magických vlastností tzv. bobřího stroje) stál mimo rozdělení na *venatio magna*⁷ a *venatio parva*⁸ a vždy byl považován jako samostatný. Lov bobrů prováděli úmyslně za tím účelem zřízení bobrovníci (*castorarii*) v čele s bobrovým pánem (*magister castorariorum*).⁹

Podle současných historiků, kteří však shledávají existenci bobřího regálu až v pozdější době, teprve ve 12. století, byly pro piastovské monarchie bobří hráze, vedle těžby stříbra, nejdůležitějším pramenem příjmu státní pokladny. Oproti rudnému bohatství bylo možné je najít téměř na celém území státu. Pochopitelná je snaha státu o intenzivnější využívání bobřího bohatství, a to přes organizaci služeb bobrovníků, zapojení místního obyvatelstva do povinností střežit bobří hráze a také zvýšením odpovědnosti za jejich bezpečnost. To bylo zajištěno fungováním principů daného regálu, vylučujícího veškerou konkurenci.¹⁰

⁵ Konwencja z 19. 9. 1979 o ochronie gatunków dzikiej fauny i flory oraz ich siedlisk, ratifikovaná Polskem 12. 7. 1995 (DzU 1996 č. 58, poz. 263).

⁶ GOTTWALD, K. Z.: Najstarsze ustawy ochronne w dawnej Polsce (Nejstarší ochranné zákony v historickém Polsku). *Ochrona Przyrody*, 1922, roč. 2, s. 17.

⁷ Lov velkých zvířat (tuňi, zubří, medvědi, losy, jeleni apod.), který byl předmětem regálu.

⁸ Lov menších zvířat (srnci, zajáci, veverky apod., také ptáci), který byl volný.

⁹ BADENI, S. H.: O łowiectwie polskim w czasach piastowskich (K polskému lovu za Piastovců). *Przewodnik Naukowy i Literacki*, 1896, roč. XXIV, s. 55.

¹⁰ SAMSONOWICZ, A.: *Łowiectwo w Polsce Piastów i Jagiellonów* (Myslivost v Polsku za Piastovců a Jagiellonců). Wrocław: Ossolineum, 1991, s. 170.

Z časů o něco pozdějších, až z 13. století, pochází informace o tzv. bobřím, pojmenovaným také jako bobří jatou, což znamenalo povinnost obyvatelstva střežit bobří hráze. Nesplnění povinnosti a následně opuštění bobřů jejich dosavadních stanovišť bylo trestáno.¹¹

Jestli mluvíme o řešení v rámci polského práva, není možné nechat stranou právo platné v Litvě, ve státu sloučeném s Polskem zpočátku jako personální unie a od roku 1569 jako reálná unie. Velkoknížectví litevské se snažilo udržet politicko-právní samostatnost, což tvořilo lepší podmínky ke kodifikaci práva než v Polsku. V 16. století vznikly tři následující kodifikace v podobě litevských statutů: první (1529), druhý (1566) a třetí (1588). V prvním statutu¹² můžeme nalézt už dosti rozsáhlá ochranná ustanovení. Hlava devátá byla pojmenovaná „O lovu, o pralesech, o stromech sloužících brtnictví, o jezerech, o senoseči, o bobřích hrázích, o chmelnicích, o sokolích hnízdech“. Jedním z velice zajímavých článků hlavy 9 prvního statutu byl článek o bobrech. Měl svou vlastní historii, jelikož již v statutu krále Kazimíra Jagellonského z roku 1492 se objevilo rozdělování lovu bobřů na statcích panovníka a šlechty. V místech spojení těchto statků mohli lovit bobrovníci jak velkého knížete, tak i šlechty, ale bylo zakázáno použít sítě, jiné nástroje a psi, jejichž použití bylo možné jen na pozemcích ve výhradním vlastnictví panovníka nebo ve výhradním vlastnictví šlechty.¹³ Článek 9 hlavy deváté prvního statutu stanovil, že pokud se knížecí, panské nebo velkostatkářské bobří hráze nacházely ve správě druhého souseda, pak ten kdo měl bobří hráze na svých pozemcích, nemohl povolit svým lidem ani nemohl sám orat pole ve vzdálenosti hodu holí pro popohánění volů od bobřích hrází. Na stejnou vzdálenost nemohl kosit louky a prořezávat vrbové křoví. Pokud by bobří opustili své stanoviště a přesunuli se na jiné, tak i v novém místě platil zákaz orat pole, kosit louky a prořezávat vrbové křoví na vzdálenost hodu holí pro popohánění volů od bobřích hrází. Porušení takového zákazu a způsobení, že bobří opustili své stanoviště, bylo sankcionováno pokutou, a také byl vlastník pozemku povinen zajistit bobřům klid na novém stanovišti, a to znovu dodržováním zákazu orat pole, kosit louky a prořezávat vrbové křoví ve zmíněné vzdálenosti hodu holí. Byly také zavedené pokuty za zabití nebo odchyt bobra.

V těchto ustanoveních lze najít – vedle ochrany cizího práva lovu – také ochranu bobřů jako vzácného druhu zvěře. Je nutné podotknout, že ustanovení se neomezovalo na jednoduché formy ochrany přírodních zdrojů (zákaz protiprávního zabití a odchytu), ale šlo dále, a to směrem – podle dnešní terminologie – k ochraně biotopu bobra. Zákaz orat pole, kosit louky a prořezávat vrbové křoví v určité vzdálenosti od bobřích hrází sloužil k ochraně klidné existence bobřů v jejich hrázích. Tato ustanovení byla opakovaně rozšířena a zlepšena v následujících statutech.

¹¹ BADENI, S. H.: *O łowiectwie polskim...*, s. 552.

¹² Text: JABLONSKIS, K. I. (ed.): *Statut Wielikogo Kniażestwa Litowskogo 1529 goda* (Statut Velkoknížectví litevského z roku 1529). Minsk, 1960.

¹³ Zbiór praw litewskich od roku 1389 do roku 1529 tudzież rozprawy sejmowe o tychże prawach od roku 1544 do roku 1563, w opracowaniu A. T. Działyńskiego – DZIAŁYŃSKI, A. T. (ed.): *Sbírka litevských předpisů od roku 1389 do roku 1529 a také sněmovní debaty o těchto předpisech od roku 1544 do roku 1563*. Poznaň, 1841, s. 57.

PROGRAM AKTIVNÍ OCHRANY BOBRŮ

U původně v polských zemích hojně rozšířeného bobra došlo koncem 19. století k téměř úplnému vyhubení. Lov bobrů poskytoval lidem mnoho vzácných produktů: maso, kůže, léčebné výrobky. Po získání polské samostatnosti zavedl právní ochranu bobra ministr náboženství a veřejné osvěty, a to nařízením z 15. září 1919 o ochraně některých přírodních památek.¹⁴ Významně to však nepomohlo a na základě prvního polského zákona o ochraně přírody z roku 1934 nebyly vydány prováděcí předpisy na ochranu bobra.

Po druhé světové válce se bobři vyskytovali jen na jednom stanovišti, a to v Suvalské oblasti (severo-východní část Polska). V padesátých letech 20. století se začali objevovat na nových stanovištích díky bobrům migrujícím z území tehdejšího Sovětského svazu. V roce 1969 bylo v Polsku asi 70 stanovišť, ve kterých se vyskytovalo asi 300 bobrů. Program aktivní ochrany bobra byl zpracován v roce 1974, předpokládal přestěhování bobrů ve skupinách 4–6 jedinců podél osy řeky Visly, dále pak v severovýchodním Polsku a také ve Velkopolsku. Program přinesl pozitivní účinky a četnost bobrů se zvyšovala, byla odhadována: asi 1000 v roce 1977, asi 1800 v roce 1982, asi 7400 v roce 1994, přes 15 000 v roce 1997 a dále podle statistických dat více méně: 24 000 v roce 2004, 43 500 v roce 2005, 69 000 v roce 2010 a 89 000 v roce 2012.¹⁵ Jak je možné vidět, od začátku 70. let 20. století se do dneška počet bobrů zvýšil téměř 300krát. Bobr není ohroženým druhem, ale udržování jeho druhové ochrany vyplývá mj. z mezinárodních povinností našeho státu.

V nařízeních vydávaných na základě zákonů o ochraně přírody z let 1949, 1991 a 2004 o druhové ochraně zvířat byl bobr důsledně uváděn:

- 1) Nařízení ministra lesnictví ze 4. listopadu 1952¹⁶ – pozice 125. Bobr evropský (*Castor fiber*).
- 2) Nařízení ministra lesnictví a dřevařského průmyslu z 30. prosince 1983¹⁷ – pozice 61. Bobr (*Castor*) – všechny druhy.
- 3) Nařízení ministra ochrany životního prostředí, přírodních zdrojů a lesnictví z 6. ledna 1995¹⁸ – pozice 107. Bobr evropský (*Castor fiber*).
- 4) Nařízení ministra životního prostředí z 26. září 2001¹⁹ – seznam zvířat chráněných částečně – Bobr evropský (*Castor fiber*).

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z 15. 9. 1919 o ochronie niektórych zabytków przyrody (*Monitor Polski*, č. 208 z 16. 9. 1919).

¹⁵ ZAWADZKA, D.: Bóbr – wodny inżynier (Bobr – vodní inženýr). *Przyroda Polska*, 2014, č. 4, s. 21.

¹⁶ Rozporządzenie Ministra Leśnictwa z 4. 11. 1952 w sprawie wprowadzenia gatunkowej ochrony zwierząt (DzU č. 45, poz. 307).

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z 30. 12. 1983 w sprawie wprowadzenia gatunkowej ochrony zwierząt (DzU 1984 č. 2, poz. 11).

¹⁸ Rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z 6. 1. 1995 w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (DzU č. 13, poz. 61).

¹⁹ Rozporządzenie Ministra Środowiska z 26. 9. 2001 w sprawie określenia listy gatunków zwierząt rodzimych dziko występujących objętych ochroną gatunkową ścisłą i częściową oraz zakazów dla danych gatunków i odstępstw od tych zakazów (DzU č. 130, poz. 1456).

- 5) Nařízení ministra životního prostředí z 28. září 2004²⁰ – pozice 18. na seznamu zvířat chráněných částečně – Bobr evropský (*Castor fiber*).
- 6) Nařízení ministra životního prostředí z 12. října 2011²¹ – pozice 18. na seznamu zvířat chráněných částečně – Bobr evropský (*Castor fiber*).

Teprve od roku 2001 se v prováděcích předpisech objevil rozdíl mezi úplnou a částečnou ochranou druhů zvířat, ale zákazy týkající se chráněných druhů jsou stejné, praktický význam rozdílu se omezuje na odkaz na odlišné orgány ochrany přírody, které vydávají povolení výjimek ze zákazů: při úplné ochraně – ústřední orgán, při částečné ochraně – regionální orgán.

PRÁVNÍ NÁSTROJE DRUHOVÉ OCHRANY ZVÍŘAT

Budu je prezentovat na základě platných předpisů: zákon o ochraně přírody z roku 2004 a prováděcí nařízení z roku 2011.

Zákon v čl. 49 zavazuje ministra životního prostředí, aby po shodě s ministrem zemědělství určil nařízením:

- 1) druhy:
 - a) zvířat podléhajících přísné ochraně, se specifikováním druhů vyžadujících aktivní ochranu,
 - b) zvířat podléhajících částečné ochraně,
 - c) zvířat podléhajících částečné ochraně, které mohou být získávány, a způsoby získávání,
 - d) zvířat vyžadujících stanovení zón ochrany stanovišť, míst rozmnožování nebo přirozeného výskytu,
- 2) zákazy příslušné pro jednotlivé druhy nebo skupiny druhů zvířat vybrané ze zákazů uvedených v čl. 52 odst. 1 a 1a, a také výjimky vybrané z výjimek uvedených v čl. 52 odst. 2,
- 3) způsoby ochrany druhů, včetně velikost zón ochrany.

Ustanovení čl. 52 odst. 1 uvádí 16 zákazů, které mohou být stanovené v souvislosti s chráněnými druhy volně žijících živočichů, mj. zákazy úmyslného zabíjení, zraňování nebo zachycování, úmyslného ničení mladých jedinců nebo jiných fází vývoje, zákazy chovu, sběru, získávání, držení jedinců příslušného druhu, ničení stanovišť nebo útočišť, ničení, odstraňování nebo poškozování mj. hrází, vývozu nebo dovozu jedinců druhu, úmyslného plašení nebo vyrušování. Ustanovení čl. 52 odst. 1a uvádí 8 zákazů, které mohou být stanovené v souvislosti s jedinci chráněných druhů, ale nikoliv volně žijících. Následující odst. 2 v čl. 52 stanoví, že vůči jedincům chráněných druhů je možné povolit – pokud chybí alternativní řešení a pokud to nebude škodlivé pro udržení v řádném stavu ochrany volně žijících populací živočichů chráněných druhů – výjimky (celkem osm) ze zákazů uvedených v odst. 1 a 1a. Mezi nimi je

²⁰ Rozporządzenie Ministra Środowiska z 28. 9. 2004 w sprawie gatunków dziko występujących zwierząt objętych ochroną (DzU č. 220, poz. 2237).

²¹ Rozporządzenie Ministra Środowiska z 12. 10. 2011 w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt (DzU č. 237, poz. 1419).

nejpodstatnější výjimka týkající se předcházení významným škodám na zemědělství, volně žijících zvířatech, lesích, rybách, vodách nebo na jiném majetku.

Prováděcí nařízení z roku 2011 v § 7 uvádí všechny zákazy podle čl. 52 ust. 1 zákona vůči živočichům chráněným přísně nebo částečně, tedy i bobrům. Následující § 8 a 9 uvádí výjimky ze zakazů a ustanovení § 10 uvádí způsoby ochrany druhů.

Otázku výjimek od požadavků druhové ochrany bobrů upravuje mnohokrát novelizovaný čl. 56 zákona o ochraně přírody a nový čl. 56a tohoto zákona zavedený novelou z 13. července 2012.²² Zásada je taková, že vůči bobrovi jako částečně chráněnému druhu, může regionální ředitel ochrany životního prostředí správním rozhodnutím vydaným na základě čl. 56 odst. 2 zákona o ochraně přírody povolit činnosti zakázané podle čl. 52 odst. 1, pokud jsou splněny následující podmínky:

- chybí alternativní řešení,
- nemá negativní vliv na udržení volně žijících populací bobrů v příslušném stavu ochrany,
- existuje důvod určený v čl. 56 odst. 4, přičemž vůči bobrům má podstatný význam čl. 56 odst. 4 bod 2 uvádějící nutnost omezit vážné škody způsobené na užitkových rostlinách, živém inventáři, lesích, rybách, vodách nebo jiném majetku.

Odlíšné řešení zavedl nový čl. 56a zákona o ochraně přírody. Nejde o správní rozhodnutí, ale o normativní akt – nařízení, které má povahu aktu místního práva. Může jej vydat regionální ředitel ochrany životního prostředí na určené období, které nebude delší než 5 let, a povolit tak činnosti zakázané podle čl. 52 odst. 1 za následujících podmínek:

- chybí alternativní řešení,
- nemá negativní vliv na udržení volně žijících populací bobrů v příslušném stavu ochrany,
- nutnost omezit vážné škody na užitkových rostlinách, živém inventáři, lesích, rybách, vodách nebo jiném majetku.

Podmínky jsou stejné, ale rozdíl spočívá v tom, že:

- na základě čl. 56 regionální ředitel vydává správní rozhodnutí mající ve skutečnosti individuální povahu,
- na základě čl. 56a regionální ředitel vydává normativní akt (nařízení) platný na území jeho působnosti, to znamená vévodství.

V souladu s požadavky mezinárodního a unijního práva polský zákonodárce zavedl přísnou kontrolu využití výjimek jak individuálních, tak obecných.

Obě úpravy jsou spojené s otázkou škod, za které odpovídá stát v režimu občanského práva.

ODPOVĚDNOST STÁTU ZA ŠKODU ZPŮSOBENOU BOBRY

Úpravy týkající se odpovědnosti státu za škody, které působí chránění živočichové, se objevily teprve ve třetím polském zákoně o ochraně přírody z roku 1991. Podle čl. 52 tohoto zákona stát odpovídal za škody, které způsobili zubři, medvědi a bobři.

²² Ustawa z 13. 7. 2012 o zmianie ustawy o ochronie przyrody oraz niektórych innych ustaw (DzU poz. 985).

Zákon nestanovil, o jaké škody jde, což umožnilo vykládat, že se jednalo o veškeré škody. Obsah odpovědnosti byl omezen na skutečné škody, nenahrazoval se ušlý zisk. Zákondárce zmocnil vládu, aby nařízením určila jiné druhy chráněných živočichů působících škody, za které stát nese odpovědnost. Toto zmocnění vláda použila pouze v případě vlka.

Tento právní stav se podstatně změnil, když vstoupil v účinnost platný zákon o ochraně přírody z roku 2004. Podle čl. 126 odst. 1 platného zákona stát nese odpovědnost za škody, které působí:

- 1) zubři – na zemědělství nebo v lesním hospodářství,
- 2) vlci – na hospodářských zvířatech,
- 3) rysi – na hospodářských zvířatech,
- 4) medvědi – na včelínech, hospodářských zvířatech a zemědělství,
- 5) bobři – na zemědělském, lesním nebo rybářském hospodářství.

Obdobně předchozímu stavu majetková odpovědnost státu nezahrnuje ušlý zisk. Rozdíl ve vztahu k bobřím spočívá však v tom, že v období platnosti zákona o ochraně přírody z roku 1991 stát nesl odpovědnost za veškeré škody, které působili bobři, zatímco na základě platného zákona pouze za škody na zemědělském, lesním nebo rybářském hospodářství.

Toto omezení bylo řešeno v rámci jednoho soudního sporu, který postoupil až k Ústavnímu tribunálu, ve věci o náhradu škody způsobené bobry na rekreačním pozemku, který není zemědělským, lesním ani rybářským hospodářství. Ústavní tribunál nálesem z 3. července 2013 konstatoval, že čl. 126 odst. 1 bod 5 zákona o ochraně přírody v části, ve které omezuje odpovědnost státu za škody způsobené bobry výhradně na škody na zemědělském, lesním a rybářském hospodářství je v rozporu s čl. 32 odst. 1 a čl. 64 odst. 2 Ústavy polské republiky.²³ Ústavní tribunál spatřil rozpor takového omezení se dvěma ústavními zásadami:

- zásadou rovnosti vyjádřenou v čl. 32 odst. 1 Ústavy, podle kterého jsou všichni vůči právu rovni; všichni mají právo na rovné zacházení,
- zásadou rovné ochrany vlastnictví vyjádřenou v čl. 64 odst. 2 Ústavy, podle kterého vlastnictví, jiná majetková práva a právo dědictví podléhají rovnému zacházení a pro všechny stejné právní ochraně.

Během řízení před Ústavním Tribunálem ministr životního prostředí předložil zprávu, ve které uvedl, že ročně se ohlašuje asi 4000 škod způsobených bobry a peněžité částky náhrad činily: v roce 2009 – 5,9 mil. zlotých (asi 1,4 mil. euro), v roce 2010 – 7,7 mil. zlotých (asi 1,8 mil. euro), v roce 2011 – 10,5 mil. zlotých (asi 2,5 mil. euro), v roce 2012 – 10,9 mil. zlotých (asi 2,6 mil. euro). Počet škod způsobených bobry, které nejsou zahrnuté do odpovědnosti státu podle zákona o ochraně přírody, činí 30 až 40 případů ročně, a ještě 20 až 30 telefonických dotazů na možnost získat náhradu škod jiných než zemědělských, lesních a rybářských. Podle názoru ministra životního prostředí nejčastější a zároveň největší konflikty vyvstávají ve spojitosti s aktivitami bobřů v rámci zemědělství, lesnictví a rybářství, ale je oprávněné zahrnout odpovědnost státu za škody způsobené na majetku každé podoby. Stejně stanovisko vyjádřili také Maršálek sněmu a Generální prokurátor.

²³ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 3. 7. 2013 – P 49/11 (DzU poz. 842).

V této situaci Ústavní tribunál konstatoval, že vedení zemědělského, lesního a rybářského hospodářství není dostatečným předpokladem pro omezení odpovědnosti státu za škody způsobené bobry pouze v takových hospodářstvích. Jak uvedly noviny, už se začala připravovat novelizace zákona o ochraně přírody, která směřuje k odstranění omezené odpovědnosti za škody způsobené živočichy pěti uvedených druhů.

TRESTNÍ ODPOVĚDNOST ZA PORUŠOVÁNÍ PŘEDPISŮ O DRUHOVĚ OCHRANĚ

Podle polské koncepce trestního práva zahrnuje pojem trestní odpovědnosti jak odpovědnost za trestné činy, tak odpovědnost za přestupky. Podle zákonů o ochraně přírody z let 1934 a 1949 bylo úmyslné porušení zákazů uvedených za účelem ochrany druhů pouze přestupkem, za jehož spáchání bylo možné uložit:

- podle čl. 23 zákona z roku 1934 – vazbu až na 6 týdnů a pokutu až do výše 3000 zlotých (v oné době částka obrovská),
- podle čl. 28 zákona z roku 1949 – vazbu až na 3 měsíce nebo pokutu až do výše 4500 zlotých (v oné době částka průměrná) a od 1. ledna 1972 pokutu až do výše 5000 zlotých.

Tyto dva zákony nestanovily odpovědnost za trestné činy.

Tento právní stav se podstatně změnil, když vstoupil v účinnost třetí zákon o ochraně přírody z roku 1991. Zákon sice udržel jako podstatnou odpovědnost za přestupky (ne jen úmyslné, ale také nedbalostní) spočívající v porušení zákazů nebo omezení zavedených za účelem ochrany druhů, za které čl. 58 vymezil vazbu až na 3 měsíce nebo pokutu, ale vedle ní se objevila odpovědnost za trestný čin podle čl. 55 odst. 2, který spáchal ten, kdo získával, poškozoval nebo ničil rostliny nebo zabíjel živočichy druhově chráněné a působil tím významnou škodu. Podmínkou odpovědnosti byl úmysl a sankce byla: odnětí svobody až na 2 roky, omezení svobody nebo peněžitý trest.

Tento právní stav se ještě změnil 1. září 1998, když vstoupil v účinnost platný trestní zákoník z 6. června 1997, a potom čtvrtý zákon o ochraně přírody z roku 2004 a jeho novelizace. Platný právní stav je následující:

- 1) kdo bez povolení nebo v rozporu s jeho podmínkami poruší (úmyslně nebo nedbalostně) zákazy vztahující se na rostliny, živočichy nebo houby druhově chráněné – spáchá tak přestupek podle čl. 131 bodu 14 zákona o ochraně přírody; sankce: vazba (na 5 až 30 dní) nebo pokuta ve výši od 20 až do 5000 zlotých (tedy maximálně přibližně 1200 euro); je možné uložit pokutu až do výše 500 zlotých (asi 120 euro) v blokovém řízení orgánem zplnomocněným k vedení takového řízení,
- 2) kdo ničí nebo poškozují rostliny nebo živočichy druhově chráněné a způsobí tak významnou škodu, nespáchá už přestupek, ale trestný čin:
 - a) v případě úmyslu – podle čl. 181 § 3 trestního zákoníku; sankce: peněžitý trest (v soustavě denních částek – maximum 1 080 000 zlotých, tj. asi 260 000 euro), omezení svobody nebo odnětí svobody až na 2 roky,
 - b) v případě nedbalosti – podle čl. 181 § 5 trestního zákoníku; sankce: peněžitý trest (ve stejné výši) nebo omezení svobody.

Znaky, které rozlišují odpovědnost za trestné činy a přestupky na úseku druhové ochrany jsou:

- způsob jednání; zatímco pro odpovědnost za přestupek stačí jakékoli porušení zákazu, pro odpovědnost za trestný čin zákonodárce vyžaduje ničení nebo poškození, což ve vztahu k druhově chráněným živočichům znamená zabití nebo zraňování a při nejmenším vážné následky na zdraví,
- následek; zatímco odpovědnost za přestupek nezávisí na následku, podmínkou odpovědnosti za trestný čin je způsobení významné škody.

Klíčové pojetí „významná škoda“ je v právní vědě vykládáno shodně jako škoda na přírodě, nikoli jako majetková škoda. Je třeba uznat, že protiprávní zabití bobra vždy způsobí významnou škodu a splňuje tak znak skutkové podstaty trestného činu²⁴ z toho jednoduchého důvodu, že bobr je savcem a každé zabití zvěře (seznam zvěře obsahuje pouze savce a ptáky) je trestným činem podle čl. 53 mysliveckého práva z 13. října 1995.²⁵ Bylo by zřejmě absurdní, aby zabití zvěře bylo vždy trestným činem, ale zabití druhově chráněného živočicha pouze přestupkem.

ZÁVĚR

Právní ochrana bobrů na polském území sahá hluboko do středověku, přičemž na začátku se nejednalo o druhovou ochranu v dnešním slova smyslu, ale spíše o mysliveckou ochranu zajišťovanou v rámci loveckého regálu, který příslušel pouze panovníkovi a jeho lidem. Navzdory snahám z konce 19. století byl bobr na polských zemích téměř zcela vyhuben. K obnově populace bobra bylo přistoupeno po druhé světové válce, a to důsledným zařazováním bobra do seznamů chráněných druhů živočichů v nařízeních z let 1952, 1983, 1995, 2001, 2004 a 2011, přičemž ochrana šla dále, než vyžaduje mezinárodní a následně i unijní právo. Program aktivní ochrany bobra vedl k významnému zvýšení populace těchto živočichů, v souvislosti s tím se objevily problémy spojené se způsobenými škodami a značným zatížením státu povinností nahrazovat takové škody. Tyto problémy se polský zákonodárce snaží řešit zejména zplnomocněním orgánů veřejné správy na poli ochrany přírody ke stanovení aktů místního práva zavádějících výjimky ze zákonné právní úpravy druhové ochrany bobrů. Ochrana bobrů je posílena tím, že pokud nejsou splněny podmínky opravňující udělení výjimky, každé protiprávní zabití bobra je stíháno jako trestný čin.

²⁴ RADECKI, W.: *Przestępstwa przeciwo środowisku* (Trestné činy proti životnímu prostředí). In: FILAR, M. (ed.): *Kodeks karny. Komentarz* (Trestní zákoník. Komentář). Varšava: LexisNexis, 2012, s. 904.

²⁵ Ustawa z 13. 10. 1995 Prawo łowieckie (DzU 2013 poz. 1226).